

M. F.

"Archives Internationales d'Histoire des Sciences", nr 64/1963 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 10/1-2, 203-204

1965

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O POWRÓT MODELI OKRĘTÓW DO DWORU ARTUSA

W numerze 5/1964 gdańskiego miesięcznika „Litery“ Przemysław Smolarek ogłosił artykuł *Modele okrętów z Dworu Artusa*. Na wstępie pisze on o tzw. modelach stocznioowych, na których podstawie budowano dawniej okręty, gdyż przez długie wieki dokumentacja rysunkowa w budownictwie okrętowym była nie znana. Modele takie są więc dziś nieocenionymi, a niekiedy jedynymi źródłami do badań naukowych nad rozwojem okrętownictwa. Następnie autor charakteryzuje wartość kolekcji modeli okrętów z wieków XVII—XVIII, znajdującej się do ostatniej wojny w gdańskim Dworze Artusa i w sąsiadującej z tym gmachem Sieni Gdańskiej. Wartość naukowa tego zespołu jest olbrzymia, w naszych archiwach bowiem nie udało się dotychczas znaleźć ani jednego rysunku technicznego statków gdańskich z wymienionej epoki.

Niektóre modele z Dworu Artusa i Sieni Gdańskiej w wyniku ostatniej wojny uległy zniszczeniu, pozostałe zaś — rozproszone są po kilku muzeach polskich. Autor postuluje skupienie ich w gdańskim Muzeum Morskim, pojedynczo bowiem żaden z modeli nie pełni takiej funkcji, jaką spełniałaby „cała kolekcja przywrócona do swego naturalnego, rodzimego środowiska“.

Z. Br.

„ARCHIVES INTERNATIONALES D'HISTOIRE DES SCIENCES”, nr 64/1963

Numer 64 „Archives“, który ukazał się w 1964 r.¹, zawiera, jak zwykle, kilka artykułów, które traktują o wybranych zagadnieniach z historii poszczególnych dyscyplin naukowych. Na pierwszym miejscu znajdujemy artykuł prof. J. Verneta z Barcelony *L'astronomie dans l'Islam Occidental*. Artykuł, szeroko ujmujący temat historycznoastronomiczny ze stanowiska dziejów kultury w ogólności, zdecydowanie wyróżnia się spośród reszty prac, wyraźnie specjalistycznych.

Autor próbuje określić czynniki najbardziej charakterystyczne, jego zdaniem, dla rozwoju astronomii zachodniego Islamu, które zarazem odegrały ważną rolę w historii astronomii europejskiej i są w niej odbiciem daleko ogólniejszego wpływu kultury muzułmańskiej na kulturę chrześcijańską. Za jeden z takich czynników uważa J. Vernet toponimie gwiazdne. O ile nazwy konstelacji pochodzą po większej części z czasów hellenistycznych, a niekiedy — sumero-babilońskich, nazwy gwiazd posiadają źródła czysto arabskie. Wprowadzenie tej toponimii w Europie odbyło się w kilku etapach, pierwszy i najważniejszy przypadek na XIII w., kiedy dzięki królowi kastylijskiemu Alfredowi Mądrymu ułożone zostały *Libros del Saber de Astronomia*.

Początków astronomii arabskiej, zdaniem Verneta, szukać należy w VIII w. na dworze kalifa al-Mansura, gdzie nawiązano żywe i poważne kontakty z astronomami hinduskimi. Doświadczenia, które były owocem tych kontaktów, wykorzystał Alchwarizmi (al-Chorezmi) w IX w. Przedstawił on w jednolitym ujęciu teorie astronomii greckiej i hinduskiej, toteż dzieło Alchwarizmiego uważane było w Europie średniowiecznej za fundamentalne. W X w. zresztą między światem muzułmańskim i światem chrześcijańskim — jak ciągle podkreśla J. Vernet — istniały bardzo ściśle związki i stała współpraca na różnych polach i w różnych formach.

Do XI w. astronomowie Magrebu wykorzystywali głównie źródła wschodnie, od XI w. rozpoczyna się okres ich twórczości oryginalnej. Szczególnie ważne postępy

¹ Por. omówienia „Archives“ w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki“: nrów 49 (1959) i 50—51 (1960) — w nrach 2 i 3/1961; nru 52—53 (1960) — w nrze 1—2/1962 oraz nrów 54—63 (1961—1963) — w nrze 1/1964.

osiągnęli zwłaszcza w konstrukcji narzędzi (astrolabium płaskie). Dzięki nowej technice możliwe stało się ułożenie nowych tablic astronomicznych. Wymienić tu należy przede wszystkim Azarquielę; dzieło jego stanowi most, który połączył wiedzę astronomiczną starożytności klasycznej z wiedzą średniowiecza. Ostatnim z wybitnych uczonych, którzy przekazali wiedzę orientalną Islamowi zachodniemu, a w konsekwencji — Europie chrześcijańskiej, był zmarły w 1323 r. Ibn-al-Banna. Z jego pracy korzystano jeszcze w XVIII w. Na nim — kończy się nauka mużmańska (Magrebu) w dziedzinie astronomii.

Następną ciekawą pozycją „Archives“ jest krótki artykuł E. Granta ze Stanów Zjednoczonych, *Jean Buridan — A Fourteenth Century Cartesian*. Autor rozważa tu fragmenty *Questiones super phisicorum* Buridana, w których, mimo zrozumiałych różnic, widać uderzającą zbieżność z punktem widzenia Kartezjusza. Głównym rysem fizyki Kartezjusza była identyfikacja przestrzeni i materii — to samo stanowisko można odczytać, zdaniem autora, u Buridana, który był zatem swego rodzaju prekursorem myśli kartezjańskiej.

Ernest Wickersheimer daje interesujący szkic poświęcony wprowadzeniu do programu studiów medycznych nauczania klinicznego, *La clinique de l'Hôpital de Strasbourg au XVIIIe siècle*. Początków tego typu nauczania szukać można już w XIII w.; w zasadzie szpital jako szkoła jest innowacją XVI w., jednakże jeszcze bardzo długo nie ma ona charakteru stałego i unormowanego.

Ponadto w numerze R. Schofield (Stany Zjednoczone) zajmuje się elektrycznymi badaniami Priestley'a: *Electrical Researches of Joseph Priestley*. J. Théodoridès z Francji publikuje swój referat, wygłoszony na X Międzynarodowym Kongresie Historii Nauki, *Les séjours aux États-Unis de deux savants européens du XIXe siècle: Alexander von Humboldt et Victor Jacquemont*.

W dziale recenzji zasługują na wzmiankę dwa artykuły pióra Polaków. Są to: obszerne opracowanie dra T. Przytkowskiego w związku z książką Aydin Sayili *The Observatory in Islam and its Place in the General History of the Observatory*, zatytułowane *Les relations islamo-occidentales dans le domaine de l'observation astronomique instrumentale* oraz krytyczna analiza dra J. Dobrzyckiego ostatniego wydania *Kosmografii* Ananiasza z Sziraku w tłumaczeniu z języka staroarmieńskiego na język rosyjski.

Numer zawiera wspomnienie o zmarłym uczonym radzieckim, W. P. Zubowie, pióra A. T. Grigoriana, B. G. Kuzniecowa i A. P. Juszkiewicza². Kronika przynosi sprawozdanie z działalności Komitetów Narodowych Belgii i Francji.

M. F.

„PHYSIS“. ROCZNIK 1963*

W pierwszym numerze „Physis“ z 1963 r. zwraca uwagę przede wszystkim praca Raymonda J. Seegera *O roli Galileusza w fizyce* (po angielsku). Autor, zestawiając różne poglądy historyków nauki na Galileusza, zajmuje się specjalnie problemami: jakie jest miejsce Galileusza w historii nauki; czy był on fizykiem w dzisiejszym

² Por. nekrolog w nrze 3/1963 „Kwartalnika”: A. T. Grigorian, A. P. Juszkiewicz, B. G. Kuzniecowa, *Wasilij Zubow 1899—1963*.

* Por. omówienia „Physis”: nr 1/1960 w „Kwartalniku” nr 3—4/1960; nr 2/1960 — w nrze 1/1961; nr 3/1960 — w nrze 2/1961; nr 4/1960 — w nrze 3/1961; nr 1/1961 — w nrze 1—2/1962; nr 2—3/1961 — w nrze 3/1962; nr 4/1961 — w nrze 2/1963; rocznik 1962 w nrze 4/1963.